

Biblio 3W
**REVISTA BIBLIOGRÁFICA DE GEOGRAFÍA Y CIENCIAS
SOCIALES**

(Serie documental de *Geo Crítica*)

Universidad de Barcelona

ISSN: 1138-9796. Depósito Legal: B. 21.742-98

Vol. XIV, nº 816, 25 de marzo de 2009

LA SIGNIFICACIÓ DE L'OBRA DE PIERRE DEFFONTAINES A CATALUNYA

Oriol Nel·lo
Secretari per a la Planificació Territorial
Generalitat de Catalunya

Palabras clau: Geografía Humana, Deffontaines, Escuela francesa de Geografía, Escuela catalana de Geografía, Institut Francès de Barcelona

Palabras claves: Geografía Humana, Deffontaines, Escuela francesa de Geografía, Escuela catalana de Geografía, Instituto Francés de Barcelona

Key words: Human Geography, Deffontaines, French School of Geography, Catalan School of Geography, French Institut of Barcelona

---

Després de les intervencions dels qui m'han precedit, crec que seria una gran gosadia per part meua tractar d'afegir res més a la glosa de la figura i de l'obra del professor Pierre Deffontaines[1]. La seva trajectòria com a geògraf a Europa i a Amèrica Llatina, l'abast de la seva producció científica, la seva tasca al capdavant de l'Institut Francès de Barcelona han estat a bastament comentades i ponderades. No hi sabia, veritablement, afegir res més d'essencial.

Permetin-me, doncs, destinar la meua intervenció a referir-me, no només com a geògraf, sinó com a representant del Govern de la Generalitat de Catalunya, a allò que, vist des d'avui, podríem definir com la significació cívica de la trajectòria de Pierre Deffontaines a Catalunya. Significació cívica i significació política, perquè política va ser també la seva tasca aquí, si per política entenem no només “dels partits en guerra, lo daltabaix etern”, del què parlava Verdaguier, sinó l'esforç col·lectiu per difondre i fer prevaler uns valors sobre els que fonamentar la convivència.

L'any 1946, Pierre Vilar va retornar a Barcelona. Era la primera vegada, si no m'equivoco, que visitava la ciutat d'ençà des de caiguda de la República i de la fi de la segona guerra mundial, contesa que l'il·lustre historiador va passar, en bona part, internat en camps alemanys de presoners. Hi va venir a pronunciar una conferència, precisament a la festa de final de curs de l'Institut Francès, dirigit per Pierre Deffontaines. Per l'ocasió va voler dictar, és clar, una lliçó d'Història. Però en comptes d'ocupar-se d'aquells que havien estat els seus temes d'estudi durant tants anys, va escollir de parlar, de manera ben significativa, d'un episodi molt més recent: l'experiència de la França vençuda d'entre 1940 i 1945.

No cal dir com les paraules de Vilar havien de ser llegides per l'auditori barceloní de 1946. Tot i que l'historiador no va fer cap referència expressa a la situació catalana i espanyola, el paral·lelisme entre la condició dels vençuts pel totalitarisme en un i altre costat de la ratlla dels Pirineus resultava prou evident (malgrat que aquí, dissortadament, el final de la situació d'opressió era molt lluny encara).

El discurs de Vilar és una peça memorable[2]. Hi explica, tot combinant el temps curt de la seva experiència personal i el temps llarg de la Història, les lliçons morals (i per tant polítiques) que, al seu entendre, es derivaven de les vivències d'aquells anys terribles. Primera lliçó: “definir la veritable llibertat” –la llibertat de pensar, la llibertat de sentir, la llibertat de ser un mateix– “és potser la tasca més important en èpoques de servitud”. Segona lliçó: cal “conservar la dignitat sota l'hàbit de la humiliació, i negar-se a acceptar les humiliacions infligides pel vencedor perquè disposi d'autoritat i força”. Tercera lliçó (i potser la més fonamental): “és lliure, en tot moment”, com deien els estoics, “el qui se sent superior als lligams que l'encadenen”. Tot això, conclouia, “és, sens dubte, el què durant anys ha salvat de la degradació final la major part de les multituds presoneres”. Torno a dir que resulta prou clar com aquestes reflexions havien de ser interpretades per un públic català de 1946.

Doncs bé, al meu parer, la tasca de Pierre Deffontaines a Barcelona durant aquells anys té molt a veure amb la voluntat d'ajudar a preservar aquesta noció de llibertat i de dignitat. Així, sota la seva direcció, l'Institut Francès de Barcelona dels anys quaranta, cinquanta i els primers seixanta, fou una finestra de cultura i un espai de diàleg, en el que trobaren aixopluc gent de disciplines molt diverses. Entre aquests s'hi comptà un col·lectiu, el dels geògrafs, que per la seva implicació cívica durant la República i la Guerra Civil havia quedat particularment delmat i represaliat: els seus principals exponents -Pau Vila, Miquel Santaló, Pere Blasi, Gonçal de Reparaz- havien hagut de marxar a l'exili i la resta romangué confinada a allò que un

dels seus membres, el reusenc Josep Iglésies, definí com la “geografia de les catacumbes”[3].

El Cercle de Geògrafs, creat per Deffontaines a l'Institut Francès fou vist, per molts, com un veritable oasis[4]. Un lloc de referència que, a més, comptava amb el valor afegit, respecte a cercles similars dedicats a d'altres disciplines, de la implicació i el mestratge del mateix director de la institució. Escolteu com descrivia Pau Vila la seva tasca en un article publicat a *Serra d'Or* l'any 1964: “Les seves realitzacions i el seu acolliment ací, com a humanista, en un període d'atuïment de les activitats nostrades foren d'una cordialitat oberta. Els nostres joves geògrafs d'aleshores, perplexos de moment per la momentània oclusió de les vies empreses, trobaren un redós i un esperonament en les paraules càlides i esperonadores del mestre”[5].

En les sessions del Cercle participaren, al costat de Pierre Deffontaines, geògrafs catalans com Lluís Solé i Sabarís, Salvador Llobet i Reverter, Joan Vilà i Valentí, Noel Llopis i Lladó, Josep Maria Puchades i Benito o Joaquina Comas i Ros. A més, per l'Institut Francès passaren alguns dels principals exponents de la Geografia francesa del moment, com Raoul Blanchard, Pierre Birot o Roger Dion. El seu mestratge i les seves iniciatives guanyaren a Deffontaines un ampli reconeixement entre el col·lectiu de geògrafs catalans, fins i tot d'aquells que visqueren aquell període des de l'exili. Fixem-nos com el definia Pau Vila: “Un treballador abrandat; observador amatent dels fets físics i humans, escodrinyador dels paisatges, amb el carnet a la mà, que el mateix li servia per a formular-hi un concepte que per apuntar-hi unes dades o croquisar-hi el panorama que tenia davant dels ulls, amb aquella habilitat conjugadora de la visió del geògraf i de l'artista”[6].

I, per si això fos poc, Vila, fundador de dues escoles geogràfiques a Amèrica Llatina, la colombiana i la veneçolana, conclouia: “probablement, el professor Deffontaines és el geògraf europeu que millor coneix aquell continent”[7].

No és doncs d'estranyar que quan a finals dels anys cinquanta s'inicià la publicació de la *Geografia de Catalunya*, els seus impulsors (Solé Sabarís, Iglésies, Llobet, Vilà Valentí) proposessin a Deffontaines d'escriure'n la introducció. L'obra venia a completar -trenta anys més tard de l'aparició de *La Cerdanya* de Pau Vila i de *La Plana de Vic* de Gonçal de Reparaz- l'empresa de dotar el territori de Catalunya d'un conjunt de monografies comarcals, inspirada, recordem-ho, en el model de l'escola geogràfica de Paul Vidal de la Blache. Deffontaines correspongué a la invitació amb un text “Catalunya a la Mediterrània”, acompanyat per una de les seves aquarel·les: una vista aèria del curs baix del Llobregat amb Montserrat i el Pirineu al fons[8].

Valgui l'exemple de la tasca de Pierre Deffontaines entre els geògrafs catalans com a mostra de la seva contribució a l'esforç per preservar la dignitat i la llibertat en uns temps d'opressió i de dificultats. Tasca que, com hem sentit, s'estengué a molts altres camps i activitats. L'obra de Deffontaines a Catalunya ha de ser recordada i reivindicada, doncs, per les seves aportacions científiques i docents, així com per la seva significació cultural i cívica. Per això cal agrair a l'Ajuntament de Barcelona, a l'Institut Francès i al Consolat de França l'organització d'aquest acte.

Es dona, a més, l'avinentsa que aquesta sessió té lloc en un dia particularment assenyalat: aquest matí s'ha estrenat a l'Institut Cartogràfic de Catalunya el documental sobre la figura de Gonçal de Reparaz, produït per la televisió catalana[9], i aquest mateix vespre s'està inaugurant a Sabadell una exposició sobre l'obra de Pau Vila[10]. Vet aquí doncs com la data aplega actes de recordança de tres personatges clau per l'estudi de la geografia del nostre país –Pierre Deffontaines, Gonçal de Reparaz i Pau Vila. Tres geògrafs, les trajectòries dels quals es caracteritzaren per conjugar el rigor científic i la implicació ciutadana.

Per això, tota reivindicació de la seva memòria ha de contenir el compromís de projectar cap el futur la seva infatigable exigència de coneixement i la seva voluntat de compromís cívic.

Res més. Moltes gràcies.

Notas

[1] Texto de la intervenció del autor en el Homenatge a Pierre Deffontaines Acte Acadèmic, Saló de Cent, Ajuntament de Barcelona, 27 de novembre 2008.

[2] El text ha estat publicat, en traducció catalana de Jordi Curell i amb el títol “Discurs de 1946 a Barcelona”, a Pierre Vilar, *L'historiador i les guerres*, Vic, Eumo, 1991 (pp. 13-21).

[3] Vegeu l'opuscle de Josep Iglésies i Fort, *Els quaranta anys de la Societat Catalana de Geografia*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1978 (34 pp.). “Els que no hagin viscut aquell estat d'excepció”, diu Iglésies referint-se a les dificultats de la represa de les activitats científiques de la Societat, “és molt difícil que es puguin fer càrrec de com era justificat aquell recloure's a les catacumbes” (p. 8).

[4] Sobre les activitats del Cercle de Geògrafs, vegeu els treballs de Jordi Rubió i Balaguer, “L'obra de Pierre Deffontaines a Catalunya”, dins el volum d'homenatge *La Catalogne vue par un géographe*, Barcelona, Talleres Gráficos Mariano Galve y Gráficas Soler, 1960, i de Joan Vilà Valentí, “Un decenni de geografia a Catalunya (1945-1954)”, a *Aportacions en homenatge al geògraf Salvador Llobet*, Barcelona, Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona, 1979 (pp. 205-207). Amb Enric Lluch, ens hi hem referit a l'“Estudi preliminar” de *El debat de la divisió territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983)*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1984 (pp. XXVI-XXVII).

[5] Pau Vila, “Semblança d'un geògraf: Pierre Deffontaines i Catalunya”, a *Serra d'Or*, vol V, 1964 (pp. 698-699), reproduït a Pau Vila, *Selecció d'escrits de Geografia*, Barcelona, Curial, 1978, (vol III, *La geografia i els seus homes*, p. 105-109; la cita correspon a la p. 107).

[6] Pau Vila, *Ibidem* (p. 105).

[7] *Ibidem* (p. 106).

[8] Vegeu Pierre Deffontaines, "Catalunya a la Mediterrània", a Lluís Solé Sabarís, dir., *Geografia de Catalunya*, Barcelona, Editorial Aedos, 1958 (vol. I, pp. 17-22). Per d'altres visions geogràfiques de Catalunya del mateix Deffontaines podeu veure *Espagne du Levant. Catalogne, Baléares, Valence*, s/l, B. Arthaud, 1957 (296 pp.; n'hi ha traducció castellana: *La España del Este: Cataluña, Baleraes, Valencia*, Barcelona, Juventud, 1958, 256 pp.) i *La Méditerranée catalane*, Paris Presses Universitaires de France, 1975 (126 pp.; n'hi ha traducció catalana, *Geografia dels Països Catalans*, Esplugues de Llobregat, Ariel, 1978, 147 pp., amb pròleg del mateix Lluís Solé Sabarís).

[9] Josep Maria Palau i Manu Benavent, *La mirada d'un geògraf. Vida i viatges de Gonçal de Reparaz*, Manual SCCL-TV3 Televisió de Catalunya, 2008 (video 50 min.).

[10] *Pau Vila, el país en la mirada*, exposició al museu d'Història de Sabadell (novembre 2008-març 2009), amb el suport de l'Ajuntament de Sabadell, la Universitat Autònoma de Barcelona, la Fundació Bosch i Cardellach, la diputació de Barcelona i el Departament de Política Territorial i Obres Públiques.

[Edició electrònica del text realitzada per [Miriam-Hermi Zaar](#)]

© Copyright Oriol Nel·lo, 2009

© Copyright *Biblio3W*, 2009

Ficha bibliográfica

NEL·LO, Oriol. La significació de l'obra de Pierre Deffontaines a Catalunya. *Biblio 3W, Revista Bibliogràfica de Geografia y Ciencias Sociales*, Universidad de Barcelona, Vol. XIV, nº 816, 25 de marzo de 2009. <<http://www.ub.es/geocrit/b3w-816.htm>>. [ISSN 1138-9796].

[Volver al índice de Biblio 3W](#)

[Volver al menú principal](#)